

Vrijheid heeft vele kanten

Essay

Marie von Meijenfeldt

FREEDOM OF SPEECH
FREEDOM OF WORSHIP
FREEDOM FROM WANT
FREEDOM FROM FEAR

In opdracht van Knooppunt Oral History 'Sprekende geschiedenis'
in het kader van het project Vrijheid als thema

Marie von Meijefeldt

Eindredactie Saskia Moerbeek

November 2022

Vrijheid heeft vele kanten

Op het eerste gezicht lijkt het niet moeilijk om te zeggen wat vrijheid is. Maar als je er dieper over nadent, wordt duidelijk dat de invulling van dit begrip samenhangt met de omgeving en de context waarin je leeft. Ook is vrijheid een veranderlijk concept. Historicus Annelien de Dijn schrijft in haar boek 'Vrijheid: een woelige geschiedenis' dat er een verschuiving heeft plaatsgevonden in het denken over vrijheid. Het eeuwenoude democratische concept van vrijheid, waar vrijheid betekende dat het volk de controle had en mensen zichzelf bestuurden, wordt in de loop van de 19e en 20e eeuw ingeruild voor een nieuwe kijk, waarin vrijheid juist bescherming tegen staatsbemoeienis betekent.¹Tegenwoordig wordt vrijheid veelal geïnterpreteerd als persoonlijke onafhankelijkheid en individuele rechten. Op persoonlijk vlak kan vrijheid voor iedereen iets anders betekenen. Maar als jouw vrijheid onder druk komt te staan, groeit de behoefte aan een meer collectieve definitie. Zo formuleerde presidentsvrouw Eleanor Roosevelt tijdens de Tweede Wereldoorlog vrijheid als een mensenrecht. Dit recht werkte zij uit in vier basisbegrippen de Four Freedoms, die door president Franklin Roosevelt in 1941 werden uitgedragen in een historische speech voor het Amerikaanse congres. Die Four Freedoms zijn: vrijheid van meningsuiting, godsdienstvrijheid, vrijwaring van gebrek en vrijwaring van vrees.

Totstandkoming van dit essay

Dit essay is geschreven in opdracht van het Knooppunt Oral History 'Sprekende geschiedenis' in het kader van het voorbeeld project 'Mijn vrijheid - jouw vrijheid'. <https://sprekendegeschiedenis.nl/thema/vrijheid-als-thema/>. In dit project wordt geëxperimenteerd met het inhoudelijk doorzoekbaar maken van digitaal opgeslagen oral history interviews. Dit wordt gedaan op basis van de betekenis die geïnterviewden aan de begrippen vrijheid en onvrijheid geven. Voor dit essay heb ik 77 oral history interviews, waarin vrijheid en onvrijheid aan de orde komen, uit vier verschillende collecties geanalyseerd. Het gaat om interviews met:

1. Mensen die de Tweede Wereldoorlog hebben meegemaakt uit de collectie Getuigenverhalen (website Oorlogsbronnen.nl);
2. Nederlandse veteranen van het Nederlands Veteranen instituut (website Veteranenvertellen.nl)
3. Vluchtelingen uit de collectie Ongekend bijzonder (website Ongekendbijzonder.nl).
4. Met Bosniërs en Irakezen over vrijheid die in de jaren '90 naar Nederland zijn gekomen, in opdracht van het Nationaal Comité 4 en 5 mei. (Later toegevoegd aan de collectie Ongekend Bijzonder).

Uit deze interviewcollecties werd een voorselectie gemaakt aan de hand van relevante zoektermen. De geselecteerde interviews werden door vrijwilligers gelabeld op basis van de betekenis die de geïnterviewden aan het begrip vrijheid geven. Dat leverde 22 verschillende labels op. Er zijn labels als 'Beroepskeuze', 'Wonen' en 'Expressie' die onder meer verwijzen naar de vrijheid om te kiezen waar je wilt werken, wonen of hoe je eruitziet. Maar er zijn natuurlijk ook veel voorkomende labels als 'Gelijke rechten', 'Veiligheid' en 'Meningsuiting'. Op de website van 'Sprekende geschiedenis' is het volledige overzicht van de gebruikte labels te vinden. <https://sprekendegeschiedenis.nl/vrijheid-labels/>. De labels zijn door mij onder andere gebruikt om de verschillen en de overeenkomsten tussen de vier groepen geïnterviewden te kunnen analyseren.

Tijdens het bestuderen van de interviewfragmenten werden ook mijn eigen gedachten over vrijheid uitgedaagd. Een groot deel van mijn generatie is tijdens de coronapandemie voor het eerst geconfronteerd met onvrijheid. Ik werd mij ervan bewust dat ik voor die tijd vrijwel nooit stilstond bij de mogelijkheden die ik heb, omdat ik in een vrij land leef of überhaupt bij het feit dat ik vrij ben. Het lezen over de onvrijheden die anderen ervaren, of hebben ervaren, creëert een nieuw bewustzijn over de waarde van vrijheid. Ook de oorlog in Oekraïne en de dood van de Koerdisch-Iraanse Mahsa Amini maakt dat ik steeds meer beseft dat vrijheid niet vanzelfsprekend is. De protesten wereldwijd tegen de oorlog in Oekraïne en uit solidariteit met vrouwen in Iran laten zien dat de strijd voor vrijheid nog altijd urgent en actueel is. Een van de geïnterviewden zegt het kort, maar krachtig: *"Vrijheid is niet vanzelfsprekend, voor vrijheid moet je werken, actie ondernemen."*

¹ Dijn, A. de *Vrijheid: een woelige geschiedenis*, Amsterdam 2021, Alfabet Uitgevers.

Verschillende perspectieven op (on)vrijheid

De beleving van vrijheid is onlosmakelijk verbonden met onvrijheid. De interviews met zowel de mensen die de Tweede Wereldoorlog hebben meegemaakt als de vluchtelingen maken duidelijk dat hun idee van wat vrijheid is, in sterke mate bepaald is door de onvrijheid die zij hebben meegemaakt. Het leven in onvrijheid creëert een nieuw bewustzijn over vrijheid. De geïnterviewden uit deze twee groepen staan vrijwel allemaal stil bij het feit dat ze (nu) vrij zijn. Zij weten dat vrijheid geen gegeven is en daarom ook kwetsbaar. Een vrouw van 28 uit Irak beschrijft het als volgt: *“Als je geen vrijheid hebt, heb je niks. Heb je nergens recht op. Dus vrijheid is de eerste stap naar alles in het leven, vind ik.”*

De interviews met veteranen bieden een interessant perspectief op onvrijheid. Zij kijken als buitenstaanders naar de situatie in het land waarnaar zij uitgezonden zijn. Zij zien de onvrijheden van de lokale bevolking, maar ervaren deze zelf niet. Zij kijken als het ware door hun eigen bril. Verschillende veteranen worden zich, door het zien van die onvrijheden, bewust van hun eigen vrijheden. Zo vertelt een Kosovo veteraan over een ervaring waarbij de tegenstelling tussen de Servische en Albanese bevolking tot een gecompliceerde situatie leidde: *“In eerste instantie wilden de Albanen niet helpen. Omdat de vrouw, die aan het bevallen was, een Servische was. En dan word je in één keer geconfronteerd met een situatie die je je gewoon niet kan voorstellen. Dat je dus op basis van, nou ja, geloofsovertuiging, ras, weet ik veel wat, wordt uitgesloten. En dat, ja dat kon ik niet zo goed bevatten.”* Dit voorbeeld laat zien dat uitsluiting en onvrijheid tegen de principes van de veteraan ingaan. Voor hem is het moeilijk voor te stellen dat een arts in een ziekenhuis niet kiest voor zijn beroepsdeed om mensen te helpen die in nood zijn, maar zijn politieke overtuiging daarboven stelt. In deze situatie wordt een basaal mensenrecht van de vrouw, namelijk het recht op medische hulp, met voeten getreden.

Veiligheid als voorwaarde voor vrijheid

Vrijwaring van vrees is een van de Four Freedoms die cruciaal worden geacht om vrij en veilig te kunnen zijn. De interviews met vluchtelingen laten op verschillende manieren zien hoe een totalitair regime vrijheid op alle fronten in de weg staat en ertoe leidt dat mensen noodgedwongen hun land verlaten. Vrijheid is voor hen nauw verbonden met veiligheid. Veiligheid wordt in de interviews dan ook als belangrijke voorwaarde genoemd om je vrij te kunnen voelen. Voor vluchtelingen is het vaak het enige wat belangrijk is wanneer zij hun land verlaten: het vinden van een veilige plek. Een man uit Bosnië vertelt wat vrijheid voor hem betekent. Daarbij speelt veiligheid een rol, maar hij koppelt dat meteen ook aan de vrijheid van meningsuiting en het belang van respect voor elkaar. *“Dat mensen kunnen zijn wie ze zijn. Dus dat je niet bang hoeft te zijn. Dat je geaccepteerd wordt. Dat je mag zeggen waar je van houdt en waar je niet van houdt. Dat je een eigen mening mag hebben en die mag zeggen. Wij hoeven niet zelfde te denken. Maar wel respect voor elkaar te hebben. Dat vind ik heel belangrijk.”*

Opvallend is dat een aantal geïnterviewden vertelt dat zij ook onder een dictatoriaal regime of in oorlogstijd een gevoel van vrijheid hebben ervaren. Zo vertelt een man uit Bosnië over het leven in Joegoslavië onder Tito: *“Mensen die eigenlijk tegen Tito waren, dus tegen het regime, die mensen hadden heel veel problemen mee. Ja, je kan dat een dictatuur noemen. Maar ik heb dat gezien als de enige manier om het daar gewoon rustig te houden. Ik ben er heel positief erover. Ik vond Joegoslavië een heel leuk land waar de mensen de kans hadden om normaal te leven, werken, studeren, reizen en vrijheid te hebben.”*

Dit voorbeeld laat zien dat leven in een oorlog of dictatuur niet automatisch betekent dat de bevolking zich altijd onvrij voelt. Ook onder onvrije omstandigheden kunnen mensen zich soms vrij voelen. In de interviews met mensen die de Tweede Wereldoorlog hebben meegemaakt komt ook terug dat zij ondanks de inperkingen van vrijheid tijdens de oorlog, op momenten een gevoel van vrijheid hebben ervaren. Dat zat hem vaak in kleine momenten. Zo vertelt een van de geïnterviewden dat hij tijdens de oorlog kon werken in een bakkerij en een beetje geld verdiende. Een ander vertelt dat hij, ondanks dat het niet mocht, rondliep op de Veluwe en daar een ultiem vrijheidsgevoel ervoer.

Zelfbeschikking en eigen keuzes

Een vorm van vrijheid die door veel geïnterviewden belangrijk wordt gevonden is de vrijheid om je eigen keuzes te kunnen maken. Zelfbeschikking hebben is voor veel vluchtelingen in hun land van herkomst niet mogelijk. Zelf de keuze maken met wie je je leven deelt, waar je in gelooft of hoe je eruit ziet is geen gegeven. De controle over je eigen leven nemen, zonder restricties, is iets wat sommige vluchtelingen in Nederland voor het eerst ervaren. Dit geeft een gevoel van vrijheid.

Het maken van eigen keuzes kan op verschillende manieren tot uiting komen. De vrijheid om te kunnen gaan en staan waar je zelf wilt is een mensenrecht en komt veel terug in de interviews. Een Bosnische vrouw van 58 omschrijft het als volgt: *“Wat wij hebben is de vrijheid om ons te bewegen. Bewegen en verplaatsen van de ene stad naar de andere stad. Reizen en dit soort dingen.”* Voor Joodse mensen werd het tijdens de Tweede Wereldoorlog steeds moeilijker gemaakt om vrij rond te lopen. Verschillende plekken in de openbare ruimte zoals de markt, cafés, het openbaar vervoer en sportverenigingen werden verboden. Dit beperkte hun bewegingsvrijheid zeer. Je vrij door de publieke ruimte bewegen werd voor de Joden tijdens de Tweede Wereldoorlog nog onmogelijker toen ze verplicht een Jodenster moesten dragen. Onderduiken was voor hen en voor jongens die de tewerkstelling in Duitsland vreesden, vaak de enige optie. Dat was het ultieme gevoel van onvrijheid. In de interviewcollectie *Getuigen Verhalen, Reis van de Razzia* vertellen verschillende mannen uit Rotterdam over hun ervaringen tijdens de Tweede Wereldoorlog. In twee dagen tijd werden ruim 52.000 Rotterdammers opgepakt en als dwangarbeider naar Duitsland afgevoerd. Een van de geïnterviewden beschrijft hoe dat ging. *“En ik kwam de deur uit en daar liepen een stuk of tien Duitse soldaten heen en weer. Dus ik mocht mijn fietsje inleveren, ondanks vrijwaring. Toen gingen ze bij al die huizen kloppen en toen haalden ze al die jongens en de mannen van een zekere leeftijd, vanaf 17 jaar, naar buiten.”* Andere geïnterviewden vertellen min of meer hetzelfde. Alle volwassen mannen liepen toentertijd het risico om opgepakt te worden. De dienstplicht niet kunnen weigeren ontnam hen het gevoel van vrijheid. Het leven in een bezet land heeft nadrukkelijk effect gehad op hoe zij later naar vrijheid zijn gaan kijken. De oorlogsperiode is bepalend geweest voor de rest van hun leven. Een van de geïnterviewden vertelt dat hij door zijn nieuwe vrijheid na de oorlog moeite had met autoriteit: *“Ik was bevrijd hè, ik had overal lak aan. Wat kon mij het nou schelen hè? Wat ik meegemaakt heb kan ik hier niet meemaken. Dat je bent weer thuis en je krijgt op je donder. Nou, dat pikte ik gewoon niet meer.”*

Mijn vrijheid - jouw vrijheid

De vrijheid om te kunnen zeggen, schrijven, lezen en publiceren wat je wilt, oftewel vrijheid van meningsuiting, is een van de belangrijkste vrijheden die door de geïnterviewde vluchtelingen wordt aangehaald. Het is niet voor niets een van de Four Freedoms en een van de kernpunten van mensenrechten. Het recht om niet gediscrimineerd te worden op basis van je etniciteit, seksuele oriëntatie of godsdienst is een ander kernpunt. In de interviews komen de thema's tolerantie en acceptatie van verschillende soorten mensen in relatie tot vrijheid veel terug. In Nederland ben je vrij om te zijn wie je bent. Deze verschillende vormen van vrijheid kunnen met elkaar botsen. Je mag zeggen wat je denkt of voelt, maar waar ligt dan de grens als discriminerende ideeën, meningen en standpunten in het openbaar worden geuit? Het maken van eigen keuzes is niet grenzeloos en heeft effect op anderen. Een Bosnische vrouw van 52 vertelt, in een interview afgenomen in 2019, hoe zij naar de grenzen van vrijheid kijkt: *“Nou weet je, iets heel concreets hier in Nederland: wij zijn vrij hier, wij kunnen alles doen. Er is vrijheid van meningsuiting, maar tegelijkertijd creëren we een wet waarbij hoofddoeken niet meer toegestaan zijn. Welke vrijheid is dat, voor wie is dan die vrijheid en wat verdedig je precies? Dus je dwingt iemand om vrijheid te ervaren op dezelfde manier als jij. Maar dwingen is toch niet de vrijheid? Als je wil dat iemand vrij is, zich vrij voelt hier dan moet je hem die vrijheid ook gunnen om te doen en te laten wat die wil.”*

Dat niet iedereen vrijheid op eenzelfde manier beleeft zie je ook terug in de interviews met veteranen. Een veteraan vertelt over zijn uitzending naar Namibië. Ze hadden de taak om de bevolking te informeren en voor te lichten over verschillende politieke partijen en bewust te maken van het feit dat men de vrijheid had om te kiezen op welke partij men wilde stemmen. De geïnterviewde veteraan vertelt dat ze tijdens de missie erop waren gebrand de bevolking op een eerbiedige en gelijkwaardige manier te behandelen: *“Wij*

zeiden, wij laten die mensen onze schoenen niet poetsen. Dat deden we niet. Maar ik kan me herinneren dat we een keer van patrouille afkwamen, 's morgens om drie uur, we hadden de laarzen in de tuin gegooid en de andere morgen, stonden de laarzen keurig netjes gepoetst. Nou, wij vonden dat al gênant dat ze dat gedaan hadden. Hadden we niet gevraagd, hadden we ook niet verwacht. Dus we hadden die tuinman twee rand gegeven. En de keer daarop dat we terugkwamen ging ik m'n eigen schoenen poetsen en ik zag die tuinman vanuit de hoek van de tuin kijken van potverdomme, daar gaan m'n twee rand."

Deze veteraan verzet zich tegen ongelijkheid en wil de lokale bevolking op een gelijkwaardige manier behandelen. Maar uiteindelijk blijkt dat juist het schoenen laten poetsen de bevolking misschien wel meer vrijheid biedt. Wat de een ziet als vrijheid geldt dus niet automatisch voor de ander. Het kan zelfs zo zijn dat wat voor de een vrijheid betekent voor de ander onvrijheid inhoudt.

In een aantal interviews reflecteren veteranen op hun eigen rol en de rol van Nederland tijdens uitzendingen in het buitenland. Ze vertellen dat zij later zijn gaan inzien dat de bevolking door hun komst helemaal niet vrij was en realiseren zich dat zijzelf degenen waren die de bevolking de vrijheid ontnam. Een voorbeeld is een veteraan die in 1945 naar Nederlands-Indië werd uitgezonden.

"En, ja het waren mensen die vochten eigenlijk toch voor hun eigen landje. Ik dacht naderhand ook wel: ja wij waren ook niet zo gelukkig dat die Duitsers hier waren. En dat was ons land."

Een andere veteraan die in 1997 naar Bosnië werd uitgezonden vertelt:

"Ik ben trots dat ik uitgezonden ben geweest, maar ik ben niet trots op wat wij hebben gedaan bijvoorbeeld in Srebrenica. Nee. Daar ben ik niet trots op. En dan ben ik ook niet trots op onze Nederlandse regering weet je wel, zoals hun dat zeg maar afsloten."

Je Identiteit kunnen uitdragen

Een vorm van vrijheid die veel in de interviews met vluchtelingen aan de orde komt is de vrijheid om te zijn wie je bent en om je identiteit uit te dragen. In veel gevallen werden delen van hun identiteit onderdrukt in het land van herkomst. In tijden van oorlog of als er sprake is van een onderdrukkend regime lopen voornamelijk mensen uit de politieke oppositie, uit de LHBT+ gemeenschap en etnische en religieuze minderheden gevaar. Vluchtelingen die tot gemarginaliseerde groepen behoren krijgen in Nederland de mogelijkheid hun identiteit uit te dragen en verder te ontwikkelen. Zij grijpen vaak de kans om een gelijkwaardige positie in de samenleving in te nemen. Een man van 55 uit Irak beschrijft het als volgt: *"Je voelt hier meer vrijheid. Vroeger was ik altijd onderdrukt. En ik kan mijzelf niet ontdekken. Nou in Nederland [kan dat] veel meer. [Dat is] een heel belangrijk gevoel."*

Meerdere vrouwelijke respondenten geven aan dat gender voor hen een bepalende factor was om hun land van herkomst te verlaten. Ze beschrijven de slechte positie van de vrouw met minder rechten, minder mogelijkheden en daardoor minder vrijheid. Een Irakese vrouw vertelt dat ook de sociale normen en sociale controle bijdragen aan een gevoel van onvrijheid: *"Ik kom uit een cultuur waar het niet vanzelfsprekend is, dat een vrouw vooral vrijheid heeft. Als vrouw heb je nergens eigenlijk vrijheid toe. Welke vrijheid? Vrijheid om te reizen? Ik ben de enige denk ik in heel mijn familie en omgeving die alleen mag reizen. Vrijheid om alleen te wonen? Als ik in mijn omgeving kijk, hoeveel meisjes wonen alleen? En als ze alleen wonen, hoeveel respect krijgen ze? Want het enige waaraan de omgeving denkt is, je bent een vrouw, je hebt niet het recht om alleen te wonen."*

De onderdrukking van groepen vindt ook plaats via etnische of religieuze lijnen. Dit komt zowel in de interviews met vluchtelingen als met mensen die de Tweede Wereldoorlog hebben meegemaakt terug. Een van de geïnterviewde vluchtelingen vertelt over hoe zij als Koerdische vrouw in Irak niet de vrijheid had om haar eigen cultuur uit te dragen en te ontwikkelen: *"Wij mochten helemaal niet in onze eigen taal studeren. Dat was één van de grote (zaken) die ik een belemmering vond. En niet alleen qua taal. Van allerlei kanten*

waren we onderdrukt. Wij waren altijd bang. Je kon op elk moment gevangen worden gezet of politiek geïnterviewd worden.... omdat je een Koerd bent met andere belangen. Ook als meisje echt, ik voelde me nooit vrij in Irak."

De verhalen van de mensen die de Tweede Wereldoorlog hebben meegemaakt, maken duidelijk hoe groot het onderscheid was dat gemaakt werd. De Joodse mensen vertellen dat hen tijdens de oorlog alle rechten ontnomen werden, puur op basis van wie zij waren. De NIOD collectie Buchenwald laat zien dat mensen die gevangen werden genomen alles werd afgenomen, wat tot dat moment hun persoonlijkheid en uiterlijke verschijning bepaalde. Mensen werden ontmenselijkt en gereduceerd tot nummer en verloren hiermee hun identiteit. Joods zijn was tijdens de Tweede Wereldoorlog levensgevaarlijk. Iedereen liep het gevaar om opgepakt te worden. Een Joodse man en vrouw vertellen in hun interview voor het project *'de Joodse markt in de Gaaspstraat'* over een omslag tijdens de oorlog. Het moment dat zij zich bewust werden dat zij anders behandeld werden vanwege hun Joodse identiteit: *"Maar in wezen, voelde je dat niet. Het kwam door de ster te dragen. De ster was het verschil tussen het normale gedoe en het Joods zijn. Daar werd ik (toen) mee geconfronteerd."*

"Later is het natuurlijk veel scherper geworden toen die Jodensterren kwamen. Dat was in mei tweeënveertig. Toen werd het, toen werd het een ander verhaal, hè. Toen wist men, of laat ik het anders zeggen, toen kon men zien, aan de buitenkant of, of iemand Jood was."

Conclusie

Vrijheid betekent niet voor iedereen hetzelfde; het is subjectief. Toch zijn er een paar duidelijke overeenkomsten uit de analyse naar voren gekomen. Uit een groot deel van de interviews uit de drie verschillende interviewcollecties blijkt dat mensen noodgedwongen hebben moeten nadenken over vrijheid. Het ervaren of zien van onvrijheden beïnvloedt de manier waarop de geïnterviewden naar vrijheid kijken. Ze zijn zich ervan bewust dat vrijheid niet vanzelfsprekend is.

Wanneer de geïnterviewden praten over het thema vrijheid koppelen zij dit vaak aan hun persoonlijke gevoel en wat het voor hen betekent. Vrijheid is geen gevoel zonder voorwaarden. Wat is er nodig om je vrij te kunnen voelen? Op basis van de analyse van de interviews zijn je veilig voelen en je eigen keuzes kunnen maken cruciaal voor het voelen van vrijheid. Deze voorwaarden kwamen zowel in de interviews met vluchtelingen als met mensen die de Tweede Wereldoorlog hebben meegemaakt terug. Een verschil tussen de twee groepen is echter dat vluchtelingen vaak vanaf hun geboorte of vanaf een jonge leeftijd leven in onvrijheid. Daarmee is onvrijheid soms het enige wat zij hebben gekend. De mogelijkheid om te zeggen wat je wil en te gaan en staan waar je wil is in het land van herkomst vaak beperkt. Ondanks dat de geïnterviewden die de Tweede Wereldoorlog hebben meegemaakt deze onvrijheden ook hebben gekend, was dit relatief gezien voor een korte periode.

Een opvallende gevonden overeenkomst is dat identiteit bij zowel vluchtelingen als bij Joodse geïnterviewden een prominente rol speelt in het kunnen ervaren van vrijheid. Het kunnen zijn wie je daadwerkelijk bent is voor hen cruciaal om een gevoel van vrijheid te kunnen ervaren. Beide groepen hebben hun identiteit in het verleden moeten onderdrukken, ook al was het op een andere plek, in een andere tijd en onder andere omstandigheden. Vrijheid is in dit geval een strijd. Je krijgt het niet zomaar, je hebt ervoor moeten vechten. Voor niet-Joodse geïnterviewden die de Tweede Wereldoorlog hebben meegemaakt leek identiteit geen rol te spelen. Al heeft het in onvrijheid leven hen getekend en hun ideeën over vrijheid gevormd, staat het los van wie zij zijn.

De geïnterviewde veteranen kijken als buitenstaander naar onvrijheid. Het biedt een interessant perspectief, maar het roept ook vragen op. Hoe kan het dat er in de interviews met veteranen zo weinig wordt gesproken over vrijheid? Zijn zij zich bewust van de onvrijheden in het land waar zij zich bevinden en wat doet dat met hun eigen ideeën van vrijheid?

Een van de doelen van 'Sprekende geschiedenis' is het inspireren van anderen om met het bronmateriaal aan de slag te gaan. Het gebruik maken van oral history collecties kan nieuwe perspectieven bieden op verschillende thema's met als uitkomst gesprek en discussie over actuele maatschappelijke onderwerpen. Daarnaast kan het leren kennen van levensverhalen een positieve bijdrage leveren aan de bewustwording van hoe belangrijk en waardevol vrij zijn is. Een nieuwe generatie die opgroeit in vrijheid kan veel over vrijheid leren door de geschiedenis van landgenoten te leren kennen. Door het thema vrijheid een prominente rol te geven binnen het onderwijs kunnen jongeren met elkaar onderzoeken wat het betekent om vrij of onvrij te zijn.

Nederland is in mijn ogen een vrij land, met rechten die onze vrijheid beschermen. Maar als 'we' in Nederland in vrijheid leven, over wie hebben we het dan? Niet iedereen deelt dezelfde ervaringen. Het analyseren van de 77 interviews en het schrijven van dit essay hebben mij doen inzien dat we ons in het begrip vrijheid moeten verdiepen en elkaars vorm van vrijheid moeten respecteren. Vrijheid heeft vele kanten; er zijn niet voor niets 22 verschillende labels uit de interviews naar voren gekomen. Vrijheid is veel meer dan een recht of een gegeven. Iets wat ik heb geleerd is dat vrijheid niet alleen als individueel gevoel moet worden gezien, maar juist als collectieve ervaring. Niet alleen vrij zijn in een samenleving, maar ook vrij zijn als samenleving, want uiteindelijk ben je pas echt vrij wanneer we allemaal vrij zijn.